

ישיבת הכתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תרומה תשס"ו

להיות נותן, ולא נוטל

גמילות החסד של אברהם - כגמילות חסד של

מעלה

בזה שאנו נותנים לה' (נדבה למשכן, או קרבן) רק מפני שאנו רוצים לתת, ולא מפני שחסר לקב"ה משהו - אנו הולכים כביכול בדרכו של הקב"ה בבריאת בעולם. אם מנסים להבין את כוונת ה' בבריאה, הרי שלשכלנו הקטן והמוגבל נראה, שכוונת ה' בבריאה היתה להיטיב עם הברואים. אמנם קודם שנבראו הברואים לא היה חסר שום דבר לאף אחד, ולא היה כלל מי שזקוק לחסד, אבל הקב"ה רצה להיטיב, ולכן ברא נפשות רבות וחסרונן, כדי שיוכל להיטיב עמן במילוי חסרונו. ברא בני אדם שעמם הוא עושה את החסד הגדול ביותר, מזכה אותם בחיי עוה"ז ובחיי עוה"ב, וברא גם בהמות וחיות ועצים ומלאכים, כדי להטיב גם להם. הרי שמידת חסדו של הקב"ה בבסיסה, איננה לתת כי חסר למישהו משהו, אלא לתת מתוך רצון לתת, גם אם לא חסר מאומה לאף אחד.

מידת חסד כזו, מצינו גם אצל אברהם אבינו. חז"ל מביאים, שאיוב טען כלפי הקב"ה: "בַּחוּץ לֹא יֵלֵין גֵר, דְּלִמִּי לְאַנְחָ אֶפְתָּח" (איוב לא, לב). נהגתי כמו אברהם! אברהם פתח באהלו ארבעה פתחים לארבע רוחות השמים, וכך עשיתי גם אני. כל אחד היה יכול להכנס ולסעוד בביתי כמו אצל אברהם. מדוע אם כן, לאברהם היה כל כך טוב, ולי כל כך רע? אמר לו הקב"ה: אינך כמו אברהם. אצלך, מי שהיה רגיל לאכול פת חטים (להבדיל מפת שעורים פשוטה), האכלת אותו פת חטים; מי שרגיל לאכול בשר, האכלת אותו בשר; ומי שרגיל לשתות יין, השקית אותו יין. אבל אברהם עשה יותר מזה. אצל אברהם, גם מי שלא היה רגיל לאכול פת חטים בשר ויין, קיבל פת חטים בשר ויין וכל טוב, הרבה יותר מרמת המזון שהיה רגיל אליה (אבות דר"נ פ"ז). הוא אינו שואל את אורחיו מה הם רגילים לאכול, אלא מכין להם מיד את האוכל המשובח ביותר שקיים.

הבדל זה, בין החסד שעושה איוב לחסד שעושה אברהם - בְּאֵר חוֹתָנִי, הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל - הוא לא רק בכמות החסד, אלא בעיקר באיכות החסד. איוב גומל חסד כדי למלא לשני את חסרונו, לכן הוא לא נותן לאורח יותר ממה שחסר לו. אברהם אינו כך. אברהם אינו גומל חסד כדי למלא לשני את חסרונו, אלא מפני שהוא רוצה לגמול חסד! כשאין אורחים, הוא יושב ומצטער, ושולח את אליעזר לראות אם יש אורח, וכשאליעזר אומר שאין אורחים, אברהם אומר "לית הימנותא בעבדי" (אין להאמין לעבד), והולך בעצמו לראות אם יש אורחים (ב"מ פו, ב), למרות שזהו יום שלישי למילתו, והוא זקן וחולה. לכן, כשמזדמנים לו אורחים, הוא נותן להם את הטוב ביותר שיש לו, גם אם

הנדבה העיקרית למשכן - הלב

הקב"ה מצַנֵּה את משה רבינו בתחילת פרשתנו, לאסוף תרומות מבני ישראל לצורך מלאכת המשכן: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה" (שמות כה, ב). אבל הקב"ה מבהיר מיד: "מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבֹּק בְּלִבּוֹ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמַתִּי" (שם). כלומר: אין לכוף את ישראל על תרומה זו. התרומות למשכן צריכות לבוא מנדבת הלב. אמנם לא כל המשכן בא מנדבת הלב, היתה גם תרומה נוספת של חצי שקל כסף לנפש שהכל היו חייבים בה (רש"י שם), ואשר שימשה ליציקת אדני המשכן ועשיית ווים לעמודים (שם לה, כה-כח), אבל כל שאר התרומות באו בנדבה, לא בכפייה. אילו היה ח"ו מצב שאין נדיבים בעם ישראל, לא היה קם המשכן; אלא שבפועל קרה ההיפך - ישראל היו נדיבים כל כך, עד שהעוסקים במלאכה פונים אל משה ואומרים לו: "מִרְבֵּים הָעָם לְהַבְיֵא, מִדֵּי הָעֶבֶדָה לְמַלְאכָה" (שם לו, ה), ומשה צריך להכריז: "אִישׁ וְאִשָּׁה אֲלֵ יַעֲשׂוּ עוֹד לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ" (שם ו, ו), כי העם מביאים מנדבת לבם הרבה יותר ממה שדרוש.

למה צריך המשכן לבוא מנדבת הלב? אולי באמת לא יהיו מספיק נדיבים, ולא יהיה אפשר להקים את המשכן? - מפני שהקב"ה לא צריך את הכסף ואת הזהב של ישראל כדי לבנות משכן. הוא יכול לברוא לעצמו אלפי משכנים ואבנים יקרות ככל שיחפון. מה שהוא רוצה, זה את הלב שלך, "רחמנא לבא בעי" (עי' סנה' קו, ב), ואם אינך נותן את הלב, מה שווה שתתן אלפי שקלים בכפייה? הרצון לתת, זהו עיקר הנדבה שהקב"ה רוצה שתתן למשכן. ואת זה אי אפשר להשיג בכפייה.

גם מי שכבר כן נודב למשכן - לא הרי לבו של זה, כהרי לבו של זה. ואכן, מידת ה"לב" של הנותן, קבעה מה יֵעֲשֶׂה בתרומתו. הג"ר חיים מוולוז'ין ז"ל באר, שזו היתה חלק מחכמתו של בצלאל, "לְחֹשֶׁב מַחְשְׁבַת - לְעֲשׂוֹת בְּנֵהָב וּבְנֵחַ שֵׁת" (שם לה, לב). היה יודע ברוח הקודש על כל נדבה ונדבה, מה היתה מחשבת הנותן שנתן אותה, עד כמה נתן אותה בלב שלם, או בלב שאינו שלם כל כך, ולפי זה היה קובע מה לעשות איתה. מה שניתן בלב שלם לגמרי, עשה ממנו את ארון הברית. מה שניתן עם קצת פחות "לב", עשה ממנו את המנורה ואת המזבח. ומה שניתן עם "לב" פחות יותר, עשה ממנו את הקרשים למשכן. לפי מידת ה"לב" שהיה בכל נדבה - קבע בצלאל למה תשמש, ועד כמה תהיה קרובה יותר לקדושה ("ילקוט לקח טוב", שמות לה, לא). עכ"פ, עיקר הנדבה היה ה"לב" שבה, ולא הנדבה עצמה. וכך גם בקרבנות. אסור שהרגשת המקריב תהיה: "אני נותן לה' פר או כבש, כי ה' זקוק לפר או לכבש שלי"; אלא: "אני נותן כי אני רוצה לתת משהו משלי לה'".

התשובה לזה, אמר חותני, היא שרצה הקב"ה לצוות את ישראל במצוה זו בעודם נמצאים תחת הרושם הקשה של עבדות מצרים, ומרגישים היטב עבדות מהי. על ידי זה יבינו היטב, מדוע מצוה התורה על יחס הגון לעבד, להתנהג אליו כפראי בשש שנות עבדותו, ואחרי שש שנים לשלוח אותו ללא כל עכוב. אמנם גם אם הקב"ה יצוה אותם על שילוח עבדים לאחר זמן רב מיציאת מצרים הם ישמעו לו, אבל כשגם הרגש משתתף עם השכל בהבנת הדברים, הדברים מתקבלים אחרת. ולכן מצוה אותם הקב"ה על ענין זה, כשההרגשה מהי עבדות עוד חזקה אצלם.

"להרגיש" את העני

כך גם בהמשך פרשת משפטים: "וְגַר לֹא תִלְחֹץ, וְאִתָּם יִדְעַתֶּם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר, כִּי גֵר יִיְהִי יָמֵי תַּבְּרָאִיִךְ מִצֵּרִים" (שמות כג, ט). הרי בעצמכם הייתם גרים במצרים, ואם כן יודעים אתם היטב הרגשת גר מהי, ומבינים היטב מדוע מצוה אני אתכם שלא ללחוץ את הגר. כש"מרגישים" את טעם המצוה, קל יותר לקיימה כראוי.

מיד אח"כ ממשיכה התורה ואומרת: "ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אֶבְיָנֵי עִמְךָ, וְיִתְּכֶם תֹּאכַל חֵיַת הַשָּׂדֶה" (שם, י-יא). מה הקשר בין מצוה שמיטה לאיסור של "וְגַר לֹא תִלְחֹץ"? ועוד: אם כבר הובאה כאן מצוה שמיטה, מדוע לא נזכרו כאן כל שאר הלכותיה - פרטי איסור מלאכת הקרקע, ושמיטת כספים? הרי רק דבר אחד נזכר כאן: "ואכלו אֶבְיָנֵי עִמְךָ, וְיִתְּכֶם תֹּאכַל חֵיַת הַשָּׂדֶה", כלומר: דין הפקרת הפירות. נראה שהתורה רומזת כאן לזכר הבא: יודעים אתם היטב מהי הרגשתו של עבד, כי גם אתם עצמכם הייתם עבדים בארץ מצרים. גם גר יודעים אתם היטב מהי הרגשתו, "כי גרים הייתם בארץ מצרים". אבל מה עם האביון? כיצד תדעו כיצד מרגיש האביון? לכן - "ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעת תשמטנה ונטשתה, ואכלו אֶבְיָנֵי עִמְךָ, וְיִתְּכֶם תֹּאכַל חֵיַת הַשָּׂדֶה", דרשו חז"ל, הם יתרו היהודים שאינם "אֶבְיָנֵי עִמְךָ", כלומר: העשירים (ירושביעית פ"ט ה"ו). כולם שווים בשנת שביעית, אין הבדל בין אביונים לעשירים. כולם יחד יורדים ולוקטים פירות מן השדה בשביעית. על ידי זה תלמדו להרגיש גם את נפש האביון, לא רק את נפש העבד והגר. כך נראה לבאר את סמיכות הדברים.

אסתר - לא מבקשת דבר; המן - מבקש את הכל!

אחת המעלות שכתובות על אסתר המלכה, היא שאסתר לא מבקשת לקבל, היא מבקשת רק לתת. "לא בקשה דבר, כי אם את אשר יאמר הַגִּי סָרִיס הַמֶּלֶךְ" (אסתר ב, טו). גם אח"כ, כשמרדכי מגלה את הקשר שקשרו בגתן ותרש נגד המלך, יש לה הזדמנות "לרכוש נקודות" אצל המלך, אבל היא לא עושה זאת, אלא "ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי" (שם, כב). היא אומרת דבר בשם אומרו, ולא לוקחת לעצמה את הכבוד, כאילו היא גלתה את הקשר. חז"ל לומדים מכאן, ש"כל האומר דבר בשם אומרו, מביא גאולה לעולם" (אבות פ"ו מ"ו). לא ירא שמים וצדיק וקדוש וכיו"ב, אלא "האומר דבר בשם אומרו", הוא זה שראוי להביא את הגאולה. מדוע דוקא

האורח אינו רגיל לאוכל ברמה כזו. כי מידת חסדו של אברהם אבינו, היא מעין מידת חסדו של הבורא ית'! רצון עז לתת לאחרים, גם מה שלא חסר להם. וכשאין אחרים - צריך לברוא אותם (מה ששייך, כמובן, רק אצל הקב"ה), או לחפש אותם בכל הכח, כדי למלא את "תַּאֲוַת" הנתינה.

התורה אומרת: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" (דברים כג, ד). למה? "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, בדרך בצאתכם ממצרים" (שם, ה). וקשה: וכי היה חסר לישראל לחם ומים?! הרי "כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היה המן יורד להן, והבאר עולה, והשלימו מצוי להם, וענני כבוד מקיפות אותם, ועמוד ענן נוסע לפניהם", וא"כ מה רוצים מעמוני ומואבי? "אלא דרך ארץ הוא: הבא מן הדרך, מקדימין לו במאכל ובמשתה" (ויקרא רבה לד, ח) לנו לא היה חסר דבר, אבל הם מצידם היו צריכים לרצות להטיב לנו. אם היתה נשאת אצלם מידת החסד שלמד לוט אביהם בבית אברהם אבינו, היו צריכים לרצות לתת לישראל גם אם לא חסר להם דבר. אבל הם לא רוצים לתת. חסר להם אהבת החסד של אברהם, לכן הם פסולים לחיתון עם ישראל.

מדוע נצטוו ישראל על שילוח עבדים לפני מצוות אחרות?

אבל הקב"ה רוצה לא רק שתתן לזולת, אלא שתרגיש את הזולת. מיד לאחר מתן תורה (שמות כ), מתחיל הקב"ה ללמד את משה רבנו משפטים: "ואלה המשפטים אשר תשים לפנים: כי תקנה עבד עברי, שש שנים יעבד, ובשביעית יצא לחפשי חנם" (שם כא, א). שאל חותני הג"ר חיים זאב פינקל זצ"ל: מדוע דוקא מצוה זו, מצוה שחרור עבד עברי, צריכה להיות המצוה הראשונה שמלמד הקב"ה את ישראל לאחר מתן תורה? הרי "אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג" (גיטין סה, א), והיובל לא נהג עד אחר ארבע עשרה שנה של כיבוש וחילוק הארץ (עי' ערכין יב, ב ורמב"ם הלכ' שמיטה ויובל פ"י ה"ב), וא"כ חמישים וארבע שנים עתידים עוד לעבור לאחר מתן תורה, עד שיוכל בכלל להיות עבד עברי בישראל! (ארבעים שנה שהלכו במדבר, ועוד ארבע עשרה שנה של כיבוש וחילוק הארץ). מדוע אם כן צריך להתחיל ללמד משפטים לישראל דוקא עם פרשה זו? למה לא ללמד תחילה פרשות אחרות שהן מעשיות כבר במדבר, כגון פרשת שומרים ופרשת אבות נזיקין המופיעות אחר כך?

יתר על כן: לדעת הירושלמי, לא לאחר מתן תורה נצטוו בפרשת עבד עברי, אלא עוד במצרים נצטוו על כך, שנאמר: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן, וַיִּצְוֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר פְּרַעַף מִלֶּךְ מִצְרַיִם" (שמות ו, יג). על מה צָוֶם? על פרשת שילוח עבדים" (ירושלמי פ"ג ה"ה), שכמו שצויה את פרעה על שחרור עבדים, כך צויה את בני ישראל על שחרור עבדים. וכך רמוז גם בירמיהו (לד, יג-יד). נשאלת א"כ שוב אותה שאלה, וביתר תוקף: הרי כרגע אין לאיש מבני ישראל עבד. הם עצמם עוד עבדים למצרים! מהי אם כן הדחיפות הזו, לצוות אותם כבר עתה על שחרור עבדים שאין להם, ולא יהיו להם עד שיגיעו לארץ ישראל?

למרדכי עיר, המן היה מתרגז קצת, אבל אף אחד לא היה צריך לדעת מזה. אבל המן בגאותו המנופחת גורם לעצמו שיובילו את מרדכי על סוס ברחוב העיר ויקראו לפניו, ושהוא עצמו יצטרך לקרוא לפניו.

המלך לא יודע על השנאה המיוחדת של המן למרדכי. הוא יודע שהמן גזר להשמיד את כל היהודים, אבל לא יודע שהדבר נובע משנאה מיוחדת של המן למרדכי. המן היה יכול לומר שיתנו למרדכי משהו אחר, אבל המן לא ידע בהתחלה שמדובר על מרדכי. כשגלה שמדובר במרדכי, ניסה באמת שיתנו לו משהו אחר, אבל אז היה כבר מאוחר מדי (מגילה טז, א). חז"ל אמרו: "אחר הדברים האלה, גָּדַל המלך אחשוורוש את המן" (אסתר ג, א). עד היכן גָּדַל? - עַד עַץ גבוה חמשים אמה (ילק"ש אסתר רמז תתנ"ג). כלומר: המן עם רדיפת הכבוד שלו, מגיע בסופו של דבר לעץ גבוה חמשים אמה. ולא ע"י אחרים, אלא ע"י עצמו. הוא עצמו ע"י רדיפת הכבוד שלו, גורם לעצמו להגיע לשם...

ליצנות בפורים - מדוע?

כידוע, מועדי ה' - זמני שמחה הם, לא זמני ליצנות. חוץ מפורים, שהשמחה בו נושאת גם אופי של ליצנות. בגמרא נראה, שכבר בימי קדם היתה לשמחת פורים צורה מיוחדת. הגמרא מספרת על משחק מיוחד שהיו משחקים בו בפורים - קפיצה מעל מדורות אש (עי' סנה' סד, ב, וברש"י שם ד"ה רבא אמר כמשוורתא דפוריא). לא הייתי מציע לילדים אצלנו לשחק במשחק הזה, אבל רואים שהיה אצלם עניין של משחק מיוחד לפורים. ממה נובע הדבר הזה? אולי מותר לומר כך: הרי חז"ל אמרו, "כל ליצנותא אסירא, בר מליצנותא דעבודה זרה דשריא" (כל ליצנות אסורה, חוץ מליצנות על עבודה זרה, שמותרת) (מגילה כה, ב). על עבודה זרה מותר לצחוק, והמן עושה את עצמו עבודה זרה (שם י, ב), א"כ זהו הזמן לצחוק. הוא מנופח כל כך, ובאמת הכל הבל וריק. יום אחד הוא עליון על כל שרי המלך, כלם כורעים ומשתחווים לו, וביום הבא הוא תלוי על העץ, ולא נשאר כלום מכל הגאווה שלו. זהו הצחוק, לבטל את העבודה זרה בלב שלם, להבין שהיא אין ואפס. אמנם גם פרעה עשה את עצמו עבודה זרה (עי' רש"י שמות ז, טו), ובכל זאת בפסח איננו מתלוצצים, אבל פרעה פעל משהו בעולם. הוא שיעבד את ישראל, והרג כך וכך מילדיהם, אי אפשר לומר שהכל היה בדיחה. לעומת זאת, המן לא הספיק לפעול כלום. בייג בניסן הוא מנופח, מגיע אל המלך ואומר: "יִשְׁנֹנוּ עִם אֶחָד מִפְּנֵי וּמִפְּנֵי בֵּין הָעַמִּים", ובט"ז בניסן כבר תולים אותו על העץ. ממש אין ואפס כל הגאווה שלו. חז"ל אמרו, שלעבודה זרה של גוי, די בביטול בעלמא כדי להתירה בהנאה (משנה ע"ז נב, ב). אם גוי ביטל את העבודה זרה, הרי היא מותרת בהנאה. כי עבודה זרה אין לה ממשות. כל הכח שלה הוא מזה שבני אדם מכבדים אותה. ברגע שלא מכבדים אותה - אין לה ממשות, והיא אינה קיימת עוד.

התורה מספרת: "ורחל לקחה את התרפים, וַתִּשְׁמַם בכר הגמל וַתֵּשֶׁב עליהם" (בראשית לא, לד). מדוע שָׁמָה אותם דוקא בכר הגמל? בפשטות - כדי להחביאם מאביה במקום הטוב ביותר שניתן. אבל חז"ל חושפים בפנינו סיבה נוספת,

הוא? מסביר המהר"ל (בפירושו למס' אבות שם), מפני שאם מי שאינו מקפיד לומר דבר בשם אומרו יביא את הגאולה, הוא לא יתלה את הגאולה בקב"ה, אלא יאמר שהוא בחכמתו ובעוצם ידו הביא את הגאולה... "אני עשיתי, אני דברתי עם המלך, ואני הבאתי את הישועה"... לעומת זאת, מי שיש לו ענוה והתבטלות מספקת כדי ליחס דבר לאומרו, מִבֵּין גם לִיחַס את הגאולה למי שעשה את הגאולה, ולא לעצמו. מרדכי ייחס את הגאולה לקב"ה, אסתר תיחס את הגאולה לקב"ה, על כן הם ראויים להיות אלו שעל ידם תבוא התשועה לישראל. מי שלוקח לעצמו, לא יכול להביא גאולה לעולם. מי שמחפש לתת, הוא יכול להביא את הגאולה לעולם. זו המידה של אסתר, לא רוצה לעצמה דבר, לכן על ידה באה הישועה לישראל.

ההפך הגמור מזה - המן. הוא צריך לעצמו את הכל! כל שרי המלך, וכל השגרירים הזרים של שבע ועשרים ומאה מדינה, כלם כורעים ומשתחווים להמן, אבל אם יש יהודי אחד שלא יכרע ולא ישתחוה - זה לא מספיק! כל כך הרבה כן משתחווים, מה אכפת לך אם יש אחד שלא יכרע ולא ישתחוה? לא! אי אפשר להשלים עם זה! טוב, אז תעניש את מרדכי לבדו? - לא! "נִיכְזָו בעיניו לְשַׁלַּח יד במרדכי לבדו" (אסתר ג, ו). זוהי נקמה קטנה מדי, לתלות את מרדכי לבדו. על פשע כזה, צריך "להשמיד את כל היהודים... עם מרדכי" (שם). לא רק את מרדכי, ולא רק את הגברים, גם את הנשים והטף צריך להשמיד. אם ישאר חלילה ילד יהודי אחד בעולם, נפגם כבודו של המן. אסור שח"ו ישאר ילד יהודי אחד בעולם. עד כדי כך הכבוד צריך להיות שלם ומושלם.

רדיפת הכבוד המופרזת הזו, היא שמביאה אחר כך את המפלה על המן. המלך שואל את המן: "מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו"? נו, אפשר להציע שיתנו לו אלף שקלי זהב, או כפר אחד, או עיר אחת במתנה. אבל זה פחות מדי בשביל המן. הוא משוכנע שהמלך רוצה לכבד אותו. וכי "למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר ממני"? ודאי הכוונה אלי. אם כך, אז "יביאו לבוש מלכות" - לא פחות מלבוש מלכות, "אשר לבש בו המלך" - לא די שיארגו לו בגד דומה לשל המלך, אלא דווקא בגד שהמלך אחשוורוש בכבודו ובעצמו לבש בו. "וסוס אשר רכב עליו המלך" - גם כאן, לא מספיק סוס יפה ומפואר, אלא דוקא סוס אשר רכב עליו המלך, "ואשר נָתַן כתר מלכות בראשו". חז"ל אומרים, שהמן רצה בהתחלה שגם הכתר יהיה של המלך, אלא שאח"כ ראה שאחשוורוש לא כל כך מתלהב מהרעיון, אז ויתר על הכתר (עי' רש"י שם ו, ט). "וַיִּנְתֹּן הַלְבוּשׁ וְהַסּוּס עַל יַד אִישׁ מִשְׁרֵי המלך הַפְּרָתָמִים" - דווקא אחד משרי המלך יוביל את האיש אשר המלך חפץ ביקרו ברחוב העיר. ממתי שמענו, שמישהו צריך שדוקא שר של המלך ינהיג אותו ברחוב? לא שמענו מעולם. אבל המן לא מסתפק בכחות מזה. לא מספיק שאיש רגיל או קצין צבא בחיר יוליך אותו, אלא דווקא אחד משרי המלך הפרתמים צריך לעשות זאת. אומר לו אחשוורוש: אם כך, הרי אתה עצמך יכול להיות אחד "מִשְׁרֵי המלך הַפְּרָתָמִים"! לָךְ הַלְבֵּשׁ את מרדכי היהודי, וְהַרְבֵּב אותו ברחוב העיר על הסוס. המן עצמו גורם א"כ לעצמו את העונש. אם היה אומר שיתנו למרדכי עיר במתנה - המלך היה נותן

מתפעל בלבו מכך, שאפילו בכל הגדולה והחזקה הכירה בנס! שוב - נתינת חשיבות מיותרת לבלבל.

אומר על כך הנביא לחזקיהו: "הנה ימים באים, וְנִשָּׂא כַל אֲשֶׁר בְּבִיתְךָ וְאֲשֶׁר אֲצֻרֹךְ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּכֹל, לֹא יִנָּתֵר דְּבַר, אֲמַר ה'. וּמִבְּנִיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ, וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהִיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל" (שם, ו-1). גזירה נוראה! בגלל שכל כך התפעל מן הבבלים - כל אותם אוצרות שחשפת בפניהם, ילקחו לבלבל. הרי שחזקיהו גרם בהחשבתה של בבל לנתינת שליטה לבלבל על ישראל, שליטה אשר ממנה התפתחו בסופו של דבר החורבן הראשון וגלות בבל. אמנם לא מיד קרה הדבר, רק כמאה שנה לאחר אותו מעשה, אבל הנביאים מודיעים לנו, שבזה התחיל החורבן, בכך שחזקיהו (ואולי גם שאר עם ישראל שבדורו) החשיב את בבל יותר מדי. אלמלא נתנו חשיבות לבלבל, לא היתה יכולה בבל לשלוט על ישראל.

תהליך דומה היה גם בבית שני עם רומי. הפסוק אומר: "לא ידעתי, נפשי שְׁמַתְנִי, מִרְפָּבוֹת עַמִּי נְדִיב" (שה"ש ו, יב). מסביר רש"י: "...נפשי שְׁמַתְנִי להיות מרכבות להרכיב עלי נדיבות שאר אומות... אני בעצמי מְנִיתִים עלי...". ישראל עצמם מינו את הרומאים לשליטים עליהם! כשיש מריבה בין האחים החשמונאים הורקנוס ואריסטובלוס, קוראים לרומי לשפוט מי ימלוך (עי' רש"י בשה"ש שם), בסופו של דבר משתלטים הרומאים על ירושלים, והדברים מגיעים עד לחורבן הבית על ידם. וממה הכל התחיל? "נפשי שמתני מרכבות עמי נדיב - אני בעצמי מְנִיתִים עלי". אנו עצמנו שמנו אותם אלופים לראש, אנו עצמנו הרכבנו עלינו את הרומאים לשרים, בכך שנתנו להם חשיבות! אם אנו נותנים להם כח, אנו משליטים אותם עלינו. לעומת זאת, אם אנו מבינים לבטל את העבודה זרה כעפרא דארעא, אז באמת אין לה שליטה.

איסור נוסף בתורה שאפשר לבטלו חוץ מעבודה זרה, הוא חמץ. למה גם לחמץ ביטול בעלמא סגי (מדאורייתא)? כיון שגם חמץ הוא עניין של התנפחות. הבצק מתנפח, תופס יותר מקום ממה שמגיע לו באמת, קודם הוא תפס מעט מקום, ופתאום הוא נהיה חללים חללים ומתנפח. ממילא - בביטול בעלמא סגי ליה. כשאין מחשיב אותו, ומבין שמאחורי כל הנפח הזה אין אלא חלל נריק - הוא בטל ומבוטל כעפרא דארעא. זוהי עבודת הפורים, לבטל את העבודה זרה, להבין שאין עוד מלברו.

חז"ל אומרים: "מיחייב איניש לבסומי בפורי'א עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" (מגילה ז, ב). מה הענין בזה? הרי צריך בדרך כלל לדעת מי צדיק ומי רשע! למה כאן חז"ל רצו שלא נדע בין ארור המן לברוך מרדכי? שמעתי בזה מהג"ר יצחק אזרחי שליט"א, שפירושו הדברים הוא, שאדם צריך להגיע להכרה, שלא המן עשה את הרעה ולא מרדכי עשה את התשועה, אלא הקב"ה לבדו הוא זה שעשה את הכל. נכון שהמן מצדו, שהיה שליח ה' להרע לישראל, לא התכוין להרע לישראל כדי לקיים את גזרת ה', ולכן "ארור המן", ונכון שמרדכי מצדו עשה השתדלות רוחנית וגשמית גם יחד כדי להעביר את רוע הגזרה, ולכן "ברוך מרדכי", כי יש להכיר טובה גם לשליח על השתדלותו, אבל

שבגללה החליטה רחל לשים את התרפים דוקא בכר הגמל. חז"ל אומרים, שלתרפים (שהיו עבודה זרה, והיו להם כוחות של טומאה) היה כח לגלות ללבן את מקומם. ואולם רק בתנאי אחד: בתנאי שיכבדו אותם! אם היו מכבדים אותם - היה להם כח לפעול. לעומת זאת, אם היו מבזים אותם - היה סר כחם, ולא יכלו לעשות דבר (זוהר ח"א קסד, ב). רחל יושבת אם כן על התרפים לא רק כדי להחביא אותם, אלא גם כדי לבוד אותם, שעל ידי זה יאבדו את כחם ולא יוכלו לגלות ללבן את מקומם. כי כך היא דרכה של עבודה זרה; כוחה (במידה שיש לה בכלל כח) נובע מכך שבני אדם מחשיבים אותה. אבל כשאין נותנים לה חשיבות, מחמת שמבינים שרק הקב"ה הוא בעל הכוחות כולם ואין שום כח בעולם מלבדו, ומבטאים זאת על ידי ישיבה על התרפים ובטולם - אין לה עוד שום כח.

ייחוס כל הכוחות לה' - מבטל את כח הטבע

ירמיהו הנביא אומר לישראל: "מה תֹּאמְרֵי פִי יִפְקֹד עֲלֶיךָ, וְאַתָּה לְמַדְתָּ אֹתָם עֲלֶיךָ אֲלֹפִים לְרֹאשׁ" (ירמיה יג, כא) כלומר: אלו טענות יוכלו להיות לכם כלפי הקב"ה כשיביא עליכם את מלך בבל להשתלט עליכם ולהגלותכם? הרי אתם עצמכם הרגלתם אותם להיות שליטים עליכם! במה הרגילו ישראל את בבל להיות שליטים עליהם? בכך שפָּבְדוּ אותם והחשיבו אותם יותר מדי בזמנו של חזקיהו. ישעיהו הנביא עשה אז נס, והחזיר את השמש לאחור (מלכ"ב, יא). סמוך לערב נהיה שוב בקר. כמובן, הדבר עשה רושם אדיר בעולם, ובעקבות כך "שֶׁלַח מְרֹאֲדָךְ בְּלֶאֲדָן בֶּן בְּלֶאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וּמְנַחֵה אֶל חֲזַקְיָהוּ... וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חֲזַקְיָהוּ. וַיִּנְאָם אֶת בֵּית נְכֹתָה, אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֶת הַשֶּׁמֶן הַטוֹב... לֹא הָיָה דְבַר אֲשֶׁר לֹא הָרָאם חֲזַקְיָהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל מַמְשַׁלְתּוֹ" (ישעיהו לט, א-ב). אפילו את ארון הברית שבמקדש פתח לפניהם, כדי להציג בפניהם את הלוחות! (פרקי דר"א פנ"א) אף משתה עשה לכבודם, ואשתו בכבודה ובעצמה עמדה עליהם להשקותם (סנה' קד, א). אפשר להבין ששגורירם של מלך זר יש לכבד בסעודה מלכותית מפוארת. אבל עד כדי כך? לפתוח לפניהם את ארון הברית, ושהמלכה עצמה תעמוד ותשרת את המסובים?! זה כבר לא מגיע לשגוריר זר. זוהי כבר התרפסות, וְהַחֲשִׁבַת יָתֵר שֶׁל בָּבֶל וְכוּתָהּ.

ה' שולח אל חזקיהו את ישעיהו, וישעיהו שואל אותו: "מה אמרו האנשים האלה, ומאין יבאו אליך?" (ישעיהו לט, ג) כיצד היה צריך חזקיהו לענות על שאלה זו? היה צריך לומר: "אתה נביאו של מקום, ולי אתה שואל?!" (רש"י שם) תחת זאת "התחיל מתגאה ואומר: מארץ רחוקה באו אלי, מבבל". גם אם נאמר שחזקיהו אכן היה סבור שהנביא איננו יודע מנין באו אליו האנשים, עדיין לא היה צריך לענות כך. היה לו לומר: "מבבל באו אלי". ואולם חזקיהו מוסיף שתי מילים: "מארץ רחוקה באו אלי מבבל". בשביל מה צריך לציין שבאו מארץ רחוקה? וכי בקש ממך הנביא למסור לו שיעור בדיעת הארץ, ללמד אותו היכן נמצאת בבל? הוא לא ביקש ממך שיעור כזה. א"כ, די היה לענות: "מבבל באו אלי". חזקה על ישעיהו שידע כבר היכן נמצאת בבל. מדוע מוסיף חזקיהו את המילים "מארץ רחוקה"? משום שהוא

יש לדעת שלא הם היו הסיבה האמיתית לגזרה ולהצלה. הסיבה האמיתית לגזירה היתה שהקב"ה כעס עלינו, וכשחזרנו בתשובה, הקב"ה הוא זה שהציל אותנו. הוא לבדו פעל גם את הגזרה וגם את ההצלה, ומרדכי והמן שוים לגמרי זה לזה, בכח מעשיהם הארציים להשפיע על גורלנו. הדין של "מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי" בא ללמדנו אפוא, לְיַחַס את התשועה לבעל הישועות, ולא לבשר ודם. זהו הביטול הגמור של עבודה זרה, לדעת שאין שום כוחות שפועלים בעולם, רק רצון ה' לבדו.